

polleat arbitrio, etiam supposito peccato originali, id a nobis suo loco ostendetur.

DIFFICULTATES.

Obj. Scriptura nullam aliam assignat causam hominum reprobationis præter unam Dei voluntatem. Apostolus enim Rom. IX, 11 et seqq. hæc aperte habet: « Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali (ut secundum electionem propositum Dei maneret), non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei: Quia major serviet minori, sicut scriptum est: Jacob dilexi, Esau autem odio habui; » tum v. 16: « Igitur non est volentis, neque currentis; sed miserentis est Dei; » ac propterea de Pharaone v. 17, ex nomine ipsius Dei scribit: « Quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam; » et clarius adhuc v. 18: « Ergo cuius vult miseretur, et quem vult indurat; » ac demum concludit v. 21, rationem reddens: « An non habet potestatem sigillus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam? » Ergo ab una Dei voluntate reprobatio repeti debet.

Resp. D. A. Reprobationis a gratia vocationis ac fidei, C. a gloria N. Scopus enim Apostoli in tota hac epistola est, ostendere vocationem ad gratiam esse prorsus gratuitam, non autem ex præcedentibus meritis, quæ neque in gentilibus, neque in iudeis ulla erant, vel, si quæ erant, mala erant. Hinc, cum omnes pariter sub peccato essent, et egerent gloria Dei, Deus, qui liber omnino est in dispensatione honorum suorum, gentiliū miseris est, et vocavit eos misericorditer; iudeos, generatim saltem, juste reprobavit ob ipsorum incredulitatem; sicut in temporali benedictione et Patriarcharum serie, in pari conditione, prætulit Jacob fratri suo Esau; sicut Pharaonem illum in propria induratione reliquit, Nabuchodonosoris autem miseris est; prout demum ex duobus peccatoribus, qui luto viliores sunt, alterum assumit ad gratiam ex misericordia, alterum relinquit in peccato ex iustitia; ut non gloriatur omnis caro in conspectu Dei.

Ex his duo nobis colligenda sunt. Ac 1. si comparative quærat, cur e duobus peccatoribus, vel solo originali vel etiam actuali peccato infectis, Deus uni majorem exhibeat misericordiam quam alteri,

non aliam esse causam quam Dei voluntatem. Huc spectat illud Apostoli: *O altitudo!* 2. Si seorsum quærat, cur Deus hunc vel illum repellat a iustitia vel gloria, veram causam esse, quia peccator est et impius. Hinc s. Augustinus hanc rationem assignat, cui Deus Esau odio habuerit, lib. I *Ad Simplicianum*, cap. II, scribens: *Deus non odit Esau hominem; sed odit Esau peccatorem.* Sic, ad hoc ut respondeat, cur Deus hujus aut illius non misereatur, hæc habet, *Epist. XV: Quibus Deus misericordiam non impertitur; ut non impertitur, merentur.* Cur Deus induret aliquos, respondet ibid.: *Querimus meritum indurationis, et invenimus.*

Inst. legitur I. Prov. XVI, 4: *Universa propter semetipsum operatus est Dominus, impium quoque ad diem malum et 2. Sap. XIV, 11: Creaturæ Dei in odium factæ sunt.* Et sane, 3. qui sine baptismo decedunt, ac toti infideles, qui de Christo non audiunt, cur creantur, nisi ut damnentur? ergo.

Resp. ad 1. D. Præsupposito peccato, impius servatur ad diem malum, C. eo non præsupposito N.

Ad 2 pariter D. Ex culpa hominum, C. ex intentione Dei N. Omnes enim Dei creaturæ bonæ sunt; sed si homines iis ad peccandum abutuntur, sibi solis imputare debent, si indidem ruinæ occasionem inveniunt.

Ad 3. Responsio patet ex dictis circa voluntatem Dei salvandi omnes. Nunc addimus cum s. Prospero, in *Responsione ad objectionem tertiam Vincentianam*: « Nemo a Deo ita creatus est, ut pereat; quia alia est causa nascendi, alia pereundi. Ut enim nascantur homines, conditoris est beneficium; ut autem pereant prævaricationis est meritum. »

Huc spectant, quæ ante observat s. Augustinus in lib. *De vera relig.* cap. XXV, num. 46, de duplici providentiæ ordine, cum privatis nempe individuis, et cum integris nationibus, circa hominum salutem: ex quibus discimus, neminem nisi de seipso conqueri posse, si ab ea excidat: « Quoniam divina providentia, inquit, non solum singulis hominibus quasi privatim, sed universo generi humano tanquam publicæ consulit, quid cum singulis agatur, Deus, qui agit, atque ipsi eum quibus agitur, sciunt; quid autem agatur cum genere humano, per historiam commendari voluit et per prophetiam. »

TRACTATUS DE SS. TRINITATE

Prooemium.

Hactenus de Deo ejusque attributis, sin minus rei amplitudine et gravitate, at pro necessitate et utilitate adolescentium, quibus prælectiones hæc con-

scriptæ sunt, sanè quantum satis est. Tempus jam est, ut gradum animumque convertamus ad augustissimum Trinitatis mysterium, quod est totius, qua

christiani sumus, fidei basis ac fundamentum; quo posito, cetera religionis nostræ mysteria subsistunt; quo sublato, cetera pariter corrumpuntur necesse est.

Fidem mysterii hujus totam summam amplexus est auctor symboli, quod Athanasianum dicitur, illis verbis: *Fides autem catholica hæc est, ut unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in unitate veneremur; neque confundentes personas, neque substantiam separantes; seu, ut canit ecclesia in præfatione de Trinitate, eo reducitur fidei nostræ professio: Ut in personis proprietates, in essentia unitas, et in majestate adoretur æqualitas.*

Quum igitur catholicæ fidei confessio de Trinitate consistat in agnoscenda numerica trium personarum distinctione in una et individua essentia divina, quo fit, ut tres istæ personæ consubstantiales sint et coæquales, ita tamen ut una ab alia procedat, Filius quidem a Patre per æternam generationem, Spiritus Sanctus a Patre et Filio tanquam ab uno principio per simplicem processionem, in tres classes dividi possunt errores, qui huic mysterio adversantur.

Prima est eorum, qui nullam agnoscunt in Deo personarum distinctionem; cujusmodi in ecclesiæ exordio fuerunt sabelliani et omnes surculi, qui ab iis enati sunt.

Alteri eorum est, qui consubstantialitatem et æqualitatem personarum in divinis sustulerunt; quales fuerunt ariani, anomœi et macedoniani, cum suis omnibus variationibus et sectis ab iis profluentibus.

Tertia demum complectitur eos, qui inficiati sunt Spiritum Sanctum a Patre et Filio, tanquam ab uno principio, procedere, ut græci schismatici (1).

Ætate hac nostra omnes hosce errores renovarunt sociniani, seu unitarii, ac demum rationalistæ, qui non agnoscunt in Deo nisi unicam personam, cetera vero omnia respuunt, veluti sanæ rationi contraria, atque a platonis doctrinis exorta commenta.

Ut omnibus his erroribus, quibus funditus evertitur tota christiana religio, catholicam doctrinam, methodo adhibita, opponamus, præmissis necessariis notionibus ad pleniorum dicendorum intelligentiam, 1. generatim adstruemus existentiam et veritatem trium personarum subsistentium in unitate divinæ naturæ, ex fontibus nobis propriis, Scriptura scilicet et traditione, prout eas semper intellexit ecclesia; simulque ostendemus impervium ejusmodi mysterium recte rationi minime adversari. Demum ex demonstrata ac vindicata generali hac veritate, velut per modum corollariorum, singillatim deducemus divinitatem Filii atque Spiritus Sancti 2. Ostendemus juxta easdem regulas, Spiritum Sanctum non minus a Patre quam a Filio procedere. 3. His addemus nonnulla scholia, ad ea uberius explananda, quæ de hoc mysterio auditoribus nostris magis opportuna ac acitu utilia videbuntur, ut eas cognitiones hauriant,

(1) Omnium hæreticorum, qui quoquomodo contra eam fidem de Trinitate peccarunt, historiam exhibet Petavius, *De Trin.* lib. I, cap. 6 et seqq.

quæ conferunt ad pleniorum ejusdem veritatis notitiam. Hæc autem omnia sex omnino capitibus complectemur.

CAPUT I.

DE VOCIBUS, QUÆ IN DISSERENDO DE AUGUSTI TRINITATIS MYSTERIO USURPANTUR.

Recte monuit s. Hilarius: *Ut, quia malignitas, in instinctu diabolicæ fraudulentæ excitata, veritatem rerum per naturæ nomina eludit, nos naturas nominum proferamus* (1). Horum autem nominum seu vocabulorum accurata expositio duobus potissimum commodis inservit, primo quidem dicendorum perspicuitati, deinde vero explanandis questionibus, ex diversa, quæ interdum apud veteres obtinuit, earundem vocum notione ac vi exortis, quibus non semel hæretici abusi sunt.

Quum autem ad duo præcipua capita revocari possint, quæ mysterium, de quo agimus, spectant, unitatem scilicet ac distinctionem; hinc vocabula theologorum usu trita, cum de eo disserunt, bifariam dividuntur, quorum alia afficiunt unitatem divinæ naturæ, et personis tribus sunt communia, alia respiciunt personas seorsum sumptas et eas proprietates, quæ personales vocantur. De utrisque propterea, prout ad rem præsentem pertinet, disserendum.

Ejusmodi igitur vocabula in primis sunt *essentia, natura, substantia, existentia, subsistentia, suppositum* atque *persona*. His accedunt ea quæ spectant ad *origines ac relationes*.

Essentia, quæ ab *esse* nomen habet, est id, quo res quælibet est id quod est. Sic essentia hominis est id, per quod homo homo est. Cum vero in re nihil sit prius eo, per quod res ipsa est id quod est, nihil in re est prius essentia. Tria ad notionem essentia metaphysicæ constituendam concurrunt, 1. ut sit id, quod primum in re concipitur; 2. ut sit eorum omnium, quæ in re sunt, aut ab ea dimanant, radix ac fundamentum, 3. ut sit id, per quod res ipsa ab alia qualibet secernitur; id enim rei cujuslibet est essentia, inquit Petavius, quod in ea primum est, et a quo reliqua deinceps, quæ sunt, derivantur (2). Hinc hominis essentia in eo est, quod sit animal rationale, trianguli, ut tribus angulis ac lateribus constet, etc. (3).

Naturæ vox est a *nascor* (4), adeo ut ejusdem naturæ esse participem, si vocis etymion spectes, tanti valeat, quanti fuisse aliquem parentibus iisdem satum

(1) *De Trin.* lib. II, num. 5.

(2) Cfr. Petav. *De Deo*, lib. I, cap. 6, § 3. Ita etiam philosophi; ut Chr. Wolf, *Philosophia Prima, sive Ontolog.* part. I, sect. 2, cap. 3, § 143 et seqq., edit. Veron. 1736; Fortunatus a Brixia, *Metaph.* part. I, prop. 1, corol. 1; Storchenau, *Ontol.* sect. 2, cap. 2, § 45.

(3) Notandum vero est, cum de Trinitate dissertitur, nomen *essentia* usurpari de *essentia physica*.

(4) Cfr. Eactant. *Divin. Instit.* lib. III, cap. 28, edit. Paris. 1748; S. Th. part. I, q. 29, art. 1, ad 4; Petav. *de Trin.* lib. II, cap. 3 et seqq.

vel editum in lucem (1). At progressu temporis flexit naturæ vox a primæva hac notione, ac sæpe pro essentia usurpata est (2). Prout tamen ab essentia distinguitur, natura definiri solet principium actionis ac operationum rei intime inhærens (3). Quatenus autem Deo accommodatur, dici potest principium actionis divinæ, ab ipsa tamen actione interiori minime sejunctum. Istius significationis naturæ usus receptissimus est apud patres, sive græcos sive latinos, qui considerant operationes et actiones velut notam et characterem vel indicem naturæ. Hinc probant in Christo duas fuisse naturas ex diversis operationibus. Actionem enim veteres communi consensu dixerunt substantialem naturæ motionem, id est, interiorem et propriam, non extrinsecus advenientem (4).

Substantia ab accuratioribus philosophis definitur id quod nullo alio indiget, cui inhæreat ad existendum. Hoc proinde sensu substantia in suo conceptu, seu, ut dicitur, in recto, non importat nisi meram negationem essentialis dependentiæ a subjecto in existendo; quemadmodum notio entis meram tantummodo intrinsecæ contradictionis negationem designat. Triplici autem sensu substantia accipi potest: 1. pro essentia (5), 2. pro eo quod subest accidentibus ac modificationibus, quo sensu a substando (accidentibus) dicta fuit, 3. pro re per se existente. Et hoc postremo sensu tam de Deo, quam de creaturis prædicari potest (6).

(1) Veteres hæretici a germano hoc et veteri naturæ significatione occasionem arripiebant, ne dici paterentur personam Trinitatis vel secundam vel tertiam ejusdem esse naturæ cum prima, eo quod reliquæ duæ a prima, prima vero a nulla originem duxerit.

(2) Si quidem ipso latinitatis auro sæculo vox naturæ usurpata est ad designandam rem quamlibet existentem, ac sæpe posita est pro essentia. Sic Horat. lib. II, Sat. VIII, v. 91:

Vidimus et merulas poni et sine clune palumbes;
Suaves res, si non causas narraret earum et
Naturas dominus.

(3) Post Aristotelem recentiores philosophi definire solent naturam corporum, tanquam ea sit principium actionis et passionum, quæ in corpore contingunt. Cfr. Storchenau, Cosmol. § 85 et seqq.; Christ. Wolf, Com. § 143 et 305. Quum in spiritibus et præsertim in Deo nulla passio possit habere locum, ideo natura sic in genere definita est, ut queat Deo ac spiritibus aptari.

(4) Cfr. Wolf, Ontol. § 715 et seqq.; Petav. de Incarnat. lib. VIII, cap. 2, § 4 et seq.

(5) Quo sensu s. August. De Trin. lib. VII, cap. 4, num. 7, scribit: Quia, sicut jam diximus, non aliter in sermone nostro (id est, latino), essentia quam substantia solet intelligi. Quod pluribus confirmat Petav. De Deo, lib. I, cap. 6, num. 15 et seq.

(6) De diversis his substantiæ acceptionibus cfr. Fortunatus a Brixia, Metaph. part. I, diss. 3, sect. 1; nec non Wolf, Ontol. § 768 et seqq., ubi, cum definiisset substantiam: Subjectum perdurabile et modificabile, nititur componere hanc suam definitionem cum notione substantiæ communi, et cum notione cartesianorum, etc. Fatetur tamen substantiæ nomen Deo non convenire, nisi eminenter, non vero formaliter. Si loquatur de sua definitione, recte id quidem, non vero, si in communi aliorum acceptione, ut patet ex ea, quæ a nobis prolata est. Hinc optime Damascenus. Dialect. cap. 4: Οὐσία μὲν ὄντι πρῶτα ἀποφασίζομεν, καὶ μετὰ τὸ ἐπὶ τῷ ὄντι εἶναι τὴν οὐσίαν.

Existencia est essentia in actu; seu existere res aliqua dicitur, cum in rerum natura posita est, et extrinsecus possibilitatis statum reperitur. Ex qua definitione patet existentiam ab essentia in eo differre, quod essentia, nempe metaphysica, sit prorsus necessaria, non item, generatim saltem, existentia, quæ insuper aliquid amplius dicit præter simplicem possibilitatem; hinc a nonnullis dicitur existentia possibilitatis complementum. Existere per essentiam dicitur ens, quod ita existit, ut ipsa ejus essentia sit ratio, cur existat, seu quod ideo existit, quia est id quod est. Sic Deus dicitur existere per suam essentiam, quia ratio cur existat in ipsius essentia comprehenditur. Contra vero id non existit per suam essentiam, cujus ratio existendi in ipsius essentia minime comprehenditur. Sic per suam essentiam non existit homo, quandoquidem non ideo existit, quia homo est. Hinc primum dicitur ens a se, alterum vero ens ab alio. Et indidem patet discrimen inter essentiam et existentiam (1).

Subsistentia juxta vocabuli vim nihil aliud importat quam modum, quo substantia quælibet, sive completa ut homo, sive incompleta ut pars hominis, brachium, pes, existit. Attamen hic speciatim sumitur prout est modus, quo substantia quædam singularis tota et ultimo completa subsistit, sui que juris efficitur; quare passim definitur ultimum substantiæ complementum, eam reddens sui juris sive incommunicabilem alteri tanquam supposito sive personæ. Per subsistentiam igitur substantia ita completur sui que juris efficitur, ut independenter ab alio tanquam a persona vel supposito operetur, suasque proprietates declaret (2).

Suppositum convenit cum subsistentia, atque inter utrumque hoc unum discrimen intercedit, quod subsistentia sumitur abstracte, suppositum in concreto, ita ut suppositum sit ipsa substantia cum suo existendi modo, qui tamen potest esse vel proprius vel alienus, ut patet ex Incarnatione, in qua humanitas subsistit subsistentia propria divini Verbi. Suppositum igitur definiri solet substantia ultimo completa sui que juris. Ex qua definitione liquet suppositum non solum substantiam esse debere, et quidem individuam ac singularem, sed præterea debere in eo esse principium integrum suarum affectionum seu operationum. Nec manus idcirco, nec ramus sunt supposita, cum non sint sui juris, sed manus a corpore et ramus ab arbore pendeat. Nec mens humana, nec corpus seorsum sumpta pariter supposita sunt, cum anima

καὶ οὐκ ἐπὶ τῷ ὄντι εἶναι τὴν οὐσίαν. Id est, substantia est res per se existens, nec alia indigens ad subsistendum; sive, id quod ita in se est, ut non existat in altero. Vid. pag. 44, edit. Le Quien, Paris. 1712. Quæ quidem definitio tam convenit Deo quam creaturis, quæ dependent utique a Deo, at non inhærent Deo tanquam subjecto.

(1) Cfr. Storchenau, Ontol. sect. III, cap. 5, § 154.

(2) Cfr. Fortun. a Brixia, ibid. part. I, sect. III, definit. 3 et seqq., nec non Wolf, Ontol. § 474 et seqq.

pendeat a corpore atque corpus ab anima in suis exercendis operationibus, modumque existendi habeant non peculiarem et proprium, sed compositi totius (1).

Persona idem est ac suppositum, sed rationale; post Boetium communi calculo definitur naturæ rationalis individua substantia. Nonnullis laud satis arri-det ejusmodi definitio; verentur enim, ne admissa hac definitione, tres in Deo habeantur, eoque numero discretæ et individue substantiæ; sed immerito; cum in Boetiana definitione, ut observat Suarez (2), vox individua eundem sensum habeat, quem habere solet vox incommunicabilis. Si quis tamen vellet loqui brevius, et ambiguitatem omnem intercludere, posset personam dicere suppositum, vel subsistentiam rationalem.

Quod nos vocamus naturam, essentiam, personam, græci vocant φύσιν, οὐσίαν, ὑπόστασιν, physin, usiam, hypostasim. Non tamen his vocabulis, ut observat Petavius (3), eadem perpetuo hæsit significatio. Unde ortæ contentiones et dissidia in ecclesiis. Hac autem vocum confusione abusi pariter sunt refractarii sabelliani et ariani (4).

(1) Cfr. ibid. § 155. Plura de hoc argumento vid. apud Suarez, Metaph. disp. XXXIV, t. II; cfr. etiam Diss. posthuma Christ. Lupi Ord. S. Aug. de vocibus substantiæ, essentia, persona, etc. tom. II, Opp. edit. Ven. 1724.

(2) Ibid. sect. I.

(3) De Trin. lib. IV, cap. 1, § 2. Ubi ostendit diverso plane sensu vocem οὐσία; adhibuisse philosophos gentiles ac ecclesiæ doctores. Illi enim hoc nomine designarunt singularem individuumque substantiam, quam idcirco primam nominarunt. Verum christiani scriptores aliter fere utuntur hoc nomine, et οὐσία appellat non singularem individuumque, sed communem individui substantiam; primam vero seu singularem substantiam ὑπόστασιν vocant, pauci eandem οὐσία dicunt. Capite autem II ostendit Petavius, eandem viguisse acceptionis discrepantiam circa vocem φύσιν, quam alii pro natura, utpote a φύσις, quod est nasci, alii pro substantia promiscue interdum etiam acceperunt. Sic pariter aliquando vox οὐσία in sensu personæ usurpata est seu hypostasis. Eandem etiam viguisse apud veteres confusam acceptionem vocis ὑπόστασις, quæ pro natura vel essentia adhibebatur, compertum est; persona enim a græcis πρόσωπον dicebatur.

(4) Ex promiscua illa, atque nondum determinata vocum acceptione non parva confusio orta est, quantum sabelliani, tum ariani abusi sunt, siquidem nunquam hæretici bona fide utuntur. Patres enim illi, qui οὐσία pro persona sumebant, et ὑπόστασιν pro essentia, dicebant tres esse in Deo usias et unam hypostasim; e contra illi, qui usiam pro essentia usurpabant, et hypostasim pro persona, dicebant tres esse hypostases et unam usiam. Hinc sabelliani, qui contendeant unam ac simplicissimam esse in Deo personam, dicebant unam esse in Deo hypostasim, et rejiciebant hanc sententiam in illos patres, qui unam hypostasim in Deo asseruerunt. Ariani vero, qui tres substantias separatas et diversi ordinis admitebant, affirmabant in Deo tres esse usias, et patrum illorum auctoritate fulciebantur, qui, sumentes usiam pro persona, tres in Deo asseriebant usias esse. Brevi dolus detectus est, sed cum hæretici illi mala fide id facerent, in errore persistenterunt. Contra vero, cum inter catholicos mota pariter hæc questio esset, præsertim inter Meletium et Paulinum, detecta logomachia, questio cessavit. cfr. Pet. ib.

Præterea notandum est hæcenus dicta non nisi imperfecta ratione Deo convenire posse. In Deo enim natura, existentia et essentia unum sunt; quum ipse sit sua essentia, existentia, æternitas, etc. Sic non nisi imperfecta ratione et ob sermonis inopiam de Deo personæ prædicantur. Personæ enim in creatis non solum subsistentiam, sed etiam entitatem distinctam separatamque habent, quæ limitatione sua unum tantum suppositum perficere potest; in Deo autem personæ solum subsistendi modum distinctum dicunt, totam vero divinam essentiam communem et indistinctam habent. Hi autem modi nostra cogitandi ratione supervenire concipiuntur ipsi divinæ substantiæ, quam efficiunt, et quam reddunt singularem in unaquaque persona (1). Ex hac observatione corrui argumentum, quod jactant, adversus catholicam doctrinam de Trinitate, hebræi et sociniani ex nomine personæ: Non enim, inquit Jacquetot, alio nititur fundamento quam nominis hujus ad res creatas accommodati idea, atque definitione, quæ alia prorsus est ab ea, quam in divinis habemus; neque enim præter subsistendi modum aliud ibi significat (2). Hinc tres personas dicimus in Deo esse, non tria individua; cum hæc distinctas naturas connotent, quod alienum est a divinis hypostasisibus, in quibus una essentia est atque natura, ideoque una naturalis seu essentialis mens, voluntas et operatio.

Juvat nonnulla addere de originibus et relationibus. Origo est emanatio unius ab alio. Emanare autem potest unum ab alio vel tanquam a principio vel tanquam a causa; rursus vel generatione vel simplici processione. Singulæ hæc voces sunt exponendæ.

Principium est id, quod rationem continet, cur illa sit, cujus dicitur principium, quodque principiatum nuncupatur; seu brevius: est illud quod habet in se rationem principiatum; ex. gr. pater est principium, filius principiatum, quia pater in se continet rationem, cur filius existat. Ex quo sequitur 1. principium debere aliquo modo distingui a principiato. Continetur

(1) Hinc optime Petavius, De Incarn. lib. III, cap. 15, § 3: Cum dicimus, inquit, Filium unam esse hypostasim divinitatis, vel Patrem, Filium et Spiritum S. tres esse divinitatis personas aut hypostases, naturam ipsam in singulis cogitamus, verum non absolute, ac per se; sed quatenus personali proprietate affecta et quodammodo determinata est in unoquoque; et cap. 14, § 3: Ea proprietas relativa cum natura communi conjuncta, prout animo ista percipimus, personam Trinitatis secundam constituit, quæ (natura) hæc affecta proprietate tanquam forma subsistens efficitur, et hypostasis, ac persona. Ex his patet quod persona, vel hypostasis, seu suppositum, prout abstracte sumitur, quædam sit naturæ modificatio, prout vero accipitur in concreto, ipsa est natura modificata, seu subsistens ut tali affecta modo, proprietate, forma, nostra scilicet concipiendi ratione. Cum autem in solo Deo detur substantia infinita, hæc fit, ut per formam, sive modum, sive proprietatem personalem substantiæ finitæ ac creatæ, fiant substantiæ finitæ ac creatæ, non solum ratione modi, sed ipsius substantiæ, non item in Deo. Mysterium propterea istud per nullum exemplum adæquate exprimi potest.

(2) Deuxième dissertation sur le Messie, chap. 6, pag. 312, edit. Amstelod. 1752.

enim in principio ratio cur sit principium. Dixi aliquo modo distingui; non enim necesse est, ut quoad essentialiam distingatur. Sic Pater in divinis vere est recteque dicitur principium Filii, licet eadem numero essentialia in utroque habeatur. Sequitur 2. adesse necessariam connexionem inter principium et principium; ita namque se habent et mutuo se respiciunt, ut unum ex altero colligatur. Sequitur 3. principium esse suo principio aliquo modo posterius; ideo namque habetur principium, quia datur principium. Dicitur est pariter aliquo modo esse posterius principium suo principio, ab eoque pendere, quia satis est, ut hæc posterioritas sit ordinis, non autem temporis, atque hæc dependentia sit solius relationis, prout in divinis contingit (1).

Causa in genere dicitur principium influens esse in aliud; seu clarior, causa generatim sumpta est id quod rationem continet cur aliquo modo habeatur aliud, natura distinctum. Quod autem a causa suum esse recepit, effectus nuncupatur. Causa itaque dicitur principium, quod stat loco generis. Omnis enim causa principium est, cum rationem contineat, cur sit effectus; at vero non omne principium est causa, cum non sit de ratione principii, ut a suo principio natura distingatur Pater proinde in creatis est vere causa filii, at in divinis non est nisi principium; quia in creatis essentialia seu substantia patris ab essentialia seu substantia filii prorsus distinguitur non autem in divinis. Notandum porro est græcos interdum vocare patrem causam filii, at causa nomine intelligunt principium, sensu a nobis exposito, id est, intrinsecum, non autem extrinsecum.

Generatio post s. Thomam, p. 1, q. 27, art. 2, passim definitur origo viventis a principio vivente conjuncto in similitudinem naturæ. Hæc autem similitudo debet esse speciei, non vero generis tantum, ut ibidem exponit s. Doctor. Plura de generatione videri possunt apud Suarez, *De Trinit.*, lib. IX, cap. 1 et seqq. (2).

(1) Plura cfr. apud Fortun. a Brixia, *Philos. mentis*, tom. II, pag. 4, diss. IV, sect. 4, definit. 1 et seqq.

(2) Juvat hic in medium afferre definitionem generationis, quam dedit Aristoteles; siquidem ab ipsa magna ex parte ortæ sunt contentiones arianorum. Generatio itaque ab Aristotele definitur: « Ex eo, quod omnino non est, in substantiam facta mutatio, per quam res simpliciter fieri, non aliquid fieri dicitur. » Ex hac porro definitione, quemadmodum patet, sequitur, ut ea quæ generantur, sic se habeant, ut antea non existerent, neque in substantiis numerarentur, transferantur in classem substantiarum, ac progressum faciant ad existentiam. Hanc vero definitionem adoptantes ariani, et transferentes ad divina, in scilicet ac impie simul dixerunt de non extantibus venisse filium, et fuisse aliquando tempus, quando non erat. Quod cum sæpe recantarent, neque ad officium redire vellent, ecclesia eos proseripsit, ut cum suo Aristotele saperent, neque rem catholicam perturbarent. Errabant etiam maxime, quod in hac definitione nihil differat generatio a creatione. Res enim per creationem ad existentiam transeunt ex non existentibus, et ex non substantiis transeunt in numerum substantiarum. Et tamen ipso lumine rationis et communi sentiendi et

Processio est origo unius ab alio; potest autem esse vel ad intra, ut dicitur, vel ad extra, et quidem, ut docet s. Thom. loc. cit., semper debet esse per aliquam actionem, vel immanentem vel transeuntem. Hinc magis patet processio quam generatio; omnis enim generatio est processio, at non omnis processio generatio est.

Relatio est ordo seu habitudo unius ad alterum. Duo proinde extrema relatio poscit, unum quod se refert, aliud ad quod refertur. Iste autem ordo vel mutus est in utroque extremorum, vel non est mutus, sed tantum ex parte unius extremi; sic tectum refertur ad domum, etsi hæc non referatur ad tectum. Si mutus est, ut creator et creatura, dominus et servus, pater et filius, etc., qui referuntur ad se invicem, perfecta datur oppositio relativa, qua sola mutuo se distinguunt; si vero mutus hic ordo non sit, oppositio relativa erit imperfecta. Notandum est autem ad veram relationem constituendam necesse non esse, ut oppositio intercedat inter substantias, sed satis esse, ut intercedat oppositio modi, quo termini sive extrema ad se invicem referantur (1).

Si oppositio sit inter substantias, dicitur ad aliud; talis est oppositio, quæ in creatis intervenit. Si tantum sit circa modum, relatio dicitur ad alterum; talis est oppositio, quæ habetur in divinis. In his enim, inquit concilium Lateran. IV, cap. 2, quolibet trium personarum est illa res, videlicet substantia, essentialia seu natura divina. Et illa res non est generans, nec genita, nec procedens; sed est Pater, qui generat, et Filius, qui gignitur, et Spiritus Sanctus, qui procedit. Ex his intelligimus naturam divinam rem illam esse, quæ sub triplici respectu a qualibet persona peculiari modo ex integro participatur seu afficitur.

Oh materiæ necessitudinem nonnulla adhuc subji-cienda sunt de voce ingeni, qua adeo abusi sunt veteres eunomiani (2). Triplici sensu vox ista accipi potest, vel quatenus significat non factum seu non creatum (3); vel quatenus significat non generatum (4),

loquendi usu certissimum est hæc duo differre. Ad generationem sufficiunt creaturæ, quibus est impossibile vel atomum ad existentiam producere per creationem, quæ uni Deo competit.

(1) Fundamentum relativæ denominationis est ita per quod termini sunt proxime relative denominabiles, sic actio, qua Petrus Paulus generat, est fundamentum relativæ denominationis patris, quæ Petro tribuitur; est enim id in Petro, ex quo cognito determinatur mens, ut Petro relativam patris denominationem tribuat, utpote id, per quod Petrus est proxime capax, ut pater Pauli dicatur. Scholastici hoc vocant rationem fundandi sive fundamentum proximum relationis. Rigidores scholastici præterea contendunt, præter fundamentum proximum relationis, formam nescio quam superaddendam rebus esse, ut ipsæ relativæ dicantur, alii vero id negant. Nos absque dispendio, imò fortasse magno temporis lucro, possumus ipsis dimittere hæc questiones; quas si agitare placeat, cfr. Fortunatus a Brixia, loc. cit.

(2) Inferius horum vafritium in abusu vocis ingeni aperiemus.

(3) Quo sensu græce ἀγέννητος scribitur unica v. interjecta. Hæretici, qui nunquam bona fide pu-

vel demum prout exprimit non emanatum; sive creatione, sive generatione, sive productionis alio genere quocumque. Primo sensu communis est tribus personis, æque enim nec factæ, nec creatæ sunt; imò et ipsi conveniunt divinæ essentiali. Secundo sensu communis est Patri et Spiritui Sancto, neuter quippe generatus est. Postremo sensu solius Patris propria est, utpote qui solus sit principii ejusdemque expers et originis.

Verum ingenti vox, hoc tertio sensu explicata, bifariam accipi potest, negativè scilicet ac privative. Negativa vocabula ea sunt, quibus removemus a subiecto affectionem aliquam, quæ nequeat prorsus illi convenire, ut cum Deum dicimus immortalem, incorruptum, etc.; privativa vocabula ea dicuntur, quibus significamus non adesse in subiecto aliquo proprietates, quæ cum illo possunt coherere, ex. gr. cæcitas, amentia in hominibus. Hinc si vox ingenti divinæ essentiali tribuitur, negativè sumitur; si Patri tribuitur, quæ persona divina tantum est, privative accipitur; si vero de Patre dicatur, quatenus Pater est, tunc negativè sumitur, et exprimit notionem quandam primæ personæ propriam, quæ negatur in Patre productio quacumque. Notio enim est id, quo personas valemus alteram ab altera secernere atque internoscere.

Patet igitur ex dictis ingentium nec substantiam significare, nec qualitatem, nec relationem, nec positivum quidquam, sed relationis potius negationem; seu exprimere Patrem non esse a principio, ut a principio sunt aliæ duæ personæ.

Observandum denique est veri longe similis vocem personæ esse relativam in divinis, et non absolutam, ac primario et directe relationem exprimere, secundario et in obliquo, seu indirecte, designare substantiam (1). Relativa pariter sunt nomina Patris,

quant, utramque olim significationem permutabant, ut deciperent incautos. Cfr. s. Joan. Damasc. *De fide orthod.*, lib. I, cap. 8, cum nota i Le Quien, qui observat veteres hanc distinctionem agnovisse, inter quos reperitur auctor *Dialogorum adv. Arianos*, qui Athanasio adjudicantur; et jam primum s. Greg. Nazianzenum prælusisse, *Orat.* xxiii, et s. Epiphanius, *Hæres.* lxxiv, aperte observasse omnino differre γεννητός et ἀγέννητος, ut hoc genitum, illud ereatum et conditum significet. Nam prima vox a γενναί, sic provenit, altera vero a ἀγενναί, gigno.

(1) Magna scribitur inter theologos concertatio, utrum personæ vox directe substantiam significaret, indirecte vero relationem, an contra. Videri potest Vasquez, in i. p. s. Thomæ tom. II, disp. cxxvii, cap. 1 et seqq., præsertim cap. 2, ubi statuit cum s. Thoma nomen personæ significare formaliter et directe substantiam; materialiter sed directe, relationem; essentiali autem consequenter; qui sic mediam quandam viam amplectus est, ad primas duas opiniones conciliandas. Attamen Petavius, *De Trinit.* lib. IV, cap. 11, § 1, primum animadvertit personæ vocem ex eorum esse nominum genere, quæ concreta dicuntur, hoc est, e duobus complexa, quorum alterum subiecti instar est, alterum formæ, quæ subiectum afficit, quamvis reipsa in Deo nihil sit ejusmodi, nec ulla pars aut compositio, nos tamen sic eum cogitatione describimus, quasi quiddam insit in illo, quod subiecti vicem habeat, quiddam alterum formæ. Quare persona di-

Filii, et Spiritus Sancti, quæ primario proprietates, secundario substantiam significant; secus ac evenit in voce Dei, quæ primario naturam, secundario personam significat.

Et hæc de his vocibus ac denominationibus hic in tractatus limine defibasse sufficiat, ad tricas præcavendas hæreticorum, eorumque facilius suo loco fallacias detegendas.

CAPUT II.

DE NUMERICA DIVINÆ ESSENTIÆ UNITATE IN TRIBUS PERSONIS.

Fidei nostræ dogmata non ex ratione, sed ex revelatione probari debent; id est, debet inquiri, utrum Deus revelaverit nobis nec ne hoc vel illud dogma seu mysterium. Si constet de hoc facto, Deum nempe re ipsa aliquod dogma revelasse, credendumque nobis proposuisse, homo firmiter assentiri ei tenetur. Non aliunde autem nobis constare potest Deum revelasse nisi ex Scripturis Sacris ac traditione, quarum custos et interpres ecclesia est, juxta ea quæ a nobis constituta sunt in tractatu *De vera religione*, part. II, propositionum serie, quas illic evolvimus ac vindicavimus.

Hæc via propterea incedentes, dimittimus questionem, utrum, supposita etiam revelatione, demonstrari ratione possit nec ne existentia sanctissimæ Trinitatis; quod aliqui affirmant, alii negant (1). Rationis munus proprium est ostendere nullam in hoc, quemadmodum nec in alio quocumque religionis nostræ, mysterio repugnantiam inveniri; quod quidem præstabimus

vina ex natura, sive essentiali, velut subiecto, et proprietate, quæ tanquam forma est relativa, compositur. Sed ambigitur utram partem proprie ac per se directæque notionem personæ significet. Deinde, excussis diversis veterum et recentiorum sententiis, concludit § 9, juxta græcorum latinorumque patrum nec non conciliorum auctoritatem, personæ vocabulum directa et, ut loqui solent, formali significatione non essentiali, sed proprietatem relativam in Deo notare, indirecte ac subobscure essentialiam sive substantiam. Aperit præterea originem hujus disceptationis, ortæ ex diversa conceptione apud veteres vocis substantiæ quæ interdum personæ nomine designabatur. Caus. loc. cit.

(1) Inter ceteros, qui perhibentur, supposita revelatione, voluisse ostendere existentiam ss. Trinitatis, eminet Hugo Victorinus s. Bernardo coævus, *De Sacram.* lib. I, cap. 11; Richardus item Victorinus, in opere *De tribus appropriatis personis in Trinitate*, ad D. Bernardum; ac præsertim celeberrimus Card. De Chusa, tum in opere *De docta ignorantia*, lib. II, cap. 24 tum in lib. *Posses.*, cap. 7; lib. *De Berrillo*, cap. 22 et seqq.; lib. *De venatione sapientiæ*, cap. 24; lib. *IV Exercitation.* serm. ult.; item in lib. *De pace fidei*, cap. 7 et seqq., ubi suggerit methodum rationandi, quæ indis et chaldæis persuadeat; in *Cribratione alcorani*, lib. II, cap. 3, 4, 5 (Vid. hæc in duobus prioribus tom. opp. edit. Basil. 1565). Ipsi præverat s. Anselmus; lib. *De fide Trin.*, cap. 2. Ex recentioribus laudantur Hermeneg. Pin., ex Cong. s. Pauli, in *Protologia*; Cl. Mastrolini, in opere cuius titulus: *Metaphysica sublimior*, cujus nominis vol. I, typis excusum est, Romæ 1816, demum Th. Vincenzii Falletti, Canon. regul. in opere: *Lo studio analitico della religione*, vol. II, capp. 8 et 9, Roma 1827.